

مقایسه عملکرد تقنینی و نظارتی ادوار مجلس شورای اسلامی

حسن سهل آبادی^۱

مقدمه

مجلس شورای اسلامی یکی از سه قوای جمهوری اسلامی است که تاکنون ۹ دوره آن پایان یافته است. از نخستین دوره مجلس شورای اسلامی تاکنون هر دوره با تحولاتی خاص و عناصر مختلف در فضای اطراف خود مواجه بوده است. از نیروهای اجتماعی و سیاسی و منازعات سیاسی که با ائتلافات و انشعابات جدید همراه بوده است تا محورهایی که منازعات حول آنها شکل گرفتند. از این منظر می‌توان هر دوره مجلس را در فضایی ترسیم کرد که در آن شکل گرفته و کار کرده است. رجوع به کارنامه عملکردی ادوار مجلس نشان می‌دهد از نخستین دوره مجلس شورای اسلامی که در فضای مهیج و پرشور پس از انقلاب اسلامی ایجاد شد و آغاز به کارکرد تا کنون، عملکرد مجالس به لحاظ قانونگذاری و نظارتی به لحاظ کمی متفاوت بوده و تعداد مصوبات، یا پرسش، تذکر و استیضاح نیز در هر دوره تفاوت داشته است. اما این آمار کمی نمی‌تواند گویای تصویری کامل از عملکرد مجلس باشد. از سویی نیز مجالس قانونگذاری به دلیل ماهیت انتخابی باید آیین احکامات و افکار شهروندان باشند (اولسون، ۱۳۸۲: ۱۵) در تعامل با شهروندان و فضای پیرامون خود باشند. این در حالی است که پس از ۳۹ سال از عمر مجلس قانونگذاری در ایران عملکرد، جایگاه و اعتبار این نهاد مورد انتقاداتی قرار گرفته است. آنچه به نظر می‌رسد به نسبت میان مجلس مردم، مجلس و جامعه و در کل مجلس و فضای بیرونی آن وابسته باشد. مجالس نه در خلأ بلکه در فضایی آکنده از روابط میان جایگاه های متنوع، افراد، گروه ها و نهادها عمل می کنند که در آن هر جایگاهی برای حفظ موقعیت خود تلاش می کند. در چنین چارچوبی رابطه میان فضای اجتماعی و عملکرد مجالس می تواند نسبت های مختلفی را از منظرهای ساختاری، کارگزاری یا ساختار-کارگزار تجربه نماید از تعیین کنندگی یک جانبه تا تعامل. در این میان «پیر بوردیو» درباره دو مفهوم فضای اجتماعی و عملکرد با تبیین نظریه ای تلفیقی به رابطه ای دیالکتیکی میان آنها اشاره می کند.

از نظر بوردیو، «عملکرد» محصول دیالکتیک ساختار عینی (میدان) و ساختار ذهنی (منش) است. عملکرد، انتخاب هایی است که عاملان اجتماعی از میان رفتارهای متنوع صورت می دهند. در اینجا منظور از عملکرد، موضع گیری های مجلس است که مجموعه ای از ترجیحات و اولویات را شامل می شود. برای عملیاتی کردن آن، به سه عملکرد تقنینی، نظارتی و شبه نظارتی اشاره شده است. در عملکرد تقنینی مصوبات، در عملکرد نظارتی پرسش، رای اعتماد و استیضاح و در عملکرد شبه نظارتی به نطق های پیش از دستور، نامه ها و بیانیه های نمایندگان توجه شده است

بوردیو «عملکرد» را انتخاب های کنشگران از میان گزینه های موجود برای عینیت بخشیدن به ترجیحات و اولویات های خود می داند. عملکرد مجالس در سه قالب اصلی تقنینی، نظارتی و شبه نظارتی قابل بررسی است. می توان گفت انتخاب میان این عملکردها و انواعشان و نحوه به کارگیری آنها به علنی شدن موضع گیری های نمایندگان می انجامد.

۱- کارشناسی ارشد علوم سیاسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران (نویسنده مسئول) Hassan.Sahl.Abadi@gmail.com

آنچه برایندی از سرمایه، عادت‌واره و جایگاه آنان در میدان‌ها است. در این مقاله به بررسی عملکرد ادوار مجلس در قالب سه گونه تقنینی، نظارتی و شبه نظارتی می‌پردازیم.

انواع عملکرد:

عملکرد تقنینی: موضع‌گیری نمایندگان مجالس در فرایند قانون‌گذاری در قالب اظهارنظر موافق و مخالف یا آرای مثبت یا منفیشان مشخص می‌شود. در کشورهایی که از شفافیت آرای پارلمانی برخوردار هستند می‌توان موضع‌گیری نمایندگان را بر این مبنا استخراج کرد. در کشورهایی چون ایران که از شفافیت آرا برخوردار نیستند بیشتر باید بر مصوبات و اظهارنظرهای نمایندگان در فرایند بررسی طرح یا لایحه، موضع‌گیری آنان را دریافت. در این باره اگر قوانین مصوب بر مبنای استراتژی حفظ وضع موجود یا تغییر وضع موجود تصویب شده باشد هر کدام منطقی متمایز خواهد داشت. اولی به قصد حفظ و نگهداری جایگاه گروه مسلط و بازتولید سرمایه و قدرت نمادین آن و دومی در جهت دگرگونی موقعیت‌ها و تحول در سرمایه گام برمی‌دارد. این همه در راستای حفظ و انباشت سرمایه صورت می‌گیرد. همچنین خود موضوعاتی که در اولویت قانون‌گذاری قرار می‌گیرند مجموعه انتخاب‌های نمایندگان هستند که از طریق انتخاب یک موضوع و دسته‌بندی خود به عنوان مخالف یا موافق به گروه‌بندی و متمایز ساختن خود می‌پردازند. میدان قدرت + طبقه مسلط (باور رایج +) _ (طبقه تحت سلطه - میدان سیاسی (پرسمان مشروع) میدان انتخابات میدان مجلس دسترسی به این مدرک بر پایه آیین نامه ثبت و اشاعه پیشنهادها، پایان‌نامه‌ها و رساله‌های تحصیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها)

عملکرد نظارتی: نظارت بر نحوه اعمال قدرت سیاسی نیز از وظایف مجلس و نمایندگان است که اهمیت بالایی دارد. به عبارتی، قوه مقننه نه تنها باید قواعد اعمال قدرت سیاسی و شیوه استفاده از منابع و امکانات دولتی را (باز) تعریف کند بلکه باید پابندی کارکنان دولت به این قواعد را نیز تضمین نماید. انجام این مهم از طریق نظارت امکانپذیر می‌شود که شیوه‌های مختلفی برای آن تعریف شده است. پرسش، رای اعتماد و استیضاح از مهمترین شیوه‌های نظارت است که در این رساله به مثابه نمود عینی موضع‌گیری نمایندگان بررسی می‌شود. پرسش به عنوان شیوه‌ای از نظارت مجلس بر دولت، منابعی از قدرت مشروع را در اختیار نماینده قرار می‌دهد که بنا به نسبت خود با قدرت می‌تواند آن استفاده کند. به عبارتی، نماینده بر مبنای ارزیابی خود از سرمایه، جایگاه در میدان و عادت واره خود می‌تواند موضع‌گیری مشخصی نسبت به دولت داشته باشد. این موضع‌گیری می‌تواند در انتخاب پرسش از وزرای دولت و انتخاب موضوع پرسش، خود را نشان دهد. بدین شکل، پرسش می‌تواند شیوه‌ای عینی برای قدرت نمایی نمایندگان پرسشگر از دولت باشد. شیوه دیگر نظارت، رأی اعتماد به کابینه است که آن را «نظارت تأسیسی» می‌خوانند (هاشمی، ۱۳۸۳: ۱۵۶) این شیوه‌ی نظارت بر تشکیل دولت اعمال می‌شود و نمایندگان از طریق رأی اعتماد به کابینه می‌توانند موضع‌گیری خود را نسبت به دولت و قدرت نشان دهند. افزون بر اشکال نظارتی فوق، نوع دیگری از نظارت وجود دارد که به صورت مستمر بر کردار سیاسی اعضای قوه مجریه اعمال می‌شود و استیضاح نام دارد. انتخاب این شیوه نظارت نیز میتواند موضع‌گیری نماینده را نشان دهد و نسبت او را با قدرت آشکار سازد. زیرا انتخاب این گزینه و چگونگی کاربرد آن بنا به مواضع و ترجیحات و نگرش سیاسی نمایندگان تفاوت دارد.

عملکرد شبه‌نظارتی: افزون بر عملکردهای تقنینی و نظارتی می‌توان دسته‌سومی از عملکردهای مجلس را شناسایی کرد که نامه‌های نمایندگان و نطق‌های پیش از دستور را در برمی‌گیرد. نامه‌ها و نطق‌های پیش از دستور نمایندگان اغلب حاوی تذکر، اعتراض، تمجید یا انتقاد از مسئولین و در کل نمود عینی نظر و گرایش نمایندگان هستند و می‌توان آنها را بر مبنای موضع نمایندگان در میدان قدرت تحلیل کرد. به عبارتی، این دو عملکرد نیز می‌تواند نشانگر نسبت میان نمایندگان با قدرت و تعامل میان جایگاه، عادت واره و قدرت باشد که در قالب نامه یا بیانیه و نطق پیش از دستور نمود می‌یابد. در مجموع، این عملکردها در راستای تجمیع سرمایه نمایندگان صورت می‌گیرند. فرایند گردآوری سرمایه در مجلس، شکل عینی شده سرمایه نمادینی است که منطق ویژه خود را متمایز از سرمایه قضایی یا اجرایی تعریف کرده است. تأیید یا رد مجلس به طبقه اعمال رسمی تعلق دارد که به صورت نمادین نیز مؤثر هستند. زیرا در وضعیتی که مجلس دارای اقتدار قانونی است و این تأیید یا رد به وسیله اشخاصی صورت می‌گیرد که اختیار و اجازه رسمی این کار را تحت عنوان نماینده مجلس دارند. آنان این توانایی را دارند که به اعتبار حکم قانونی و انتخابی که مجاری رسمی آن را تأیید کرده است در قالب قوانین اساسی و آیین نامه داخلی مجلس (رسمی) قوانینی بگذارند و یا از وزیری پرسش نمایند یا او را استیضاح نمایند. آنان می‌توانند لایحه یا طرح را که به منفعت بخش یا گروهی تعلق دارد در قالب قانون کلی و عام نمایند و به آن اعتبار رسمی ببخشند. صلاحیت مشروعیت بخشیدن یا قانونی کردن اموری که می‌تواند خود به تأسیس اجتماع، هویت‌های تازه، هنجارهای جدید منجر شود. آنچه که می‌تواند مرزهای میدان‌های فراتر از مجلس - پایین به بالا - انتخابات، سیاست و در نتیجه قدرت را تغییر دهد. در این میان ترجیحات و اولویتهایی که در بطن موضع‌گیری‌ها قرار دارد به ارزش‌گذاری و رتبه‌بندی گروه‌های نمایندگان پیرامون مسایل موجود می‌پردازد. ترجیحات به مثابه زوج یاب عمل می‌نماید و موجب پیوند میان آرای مثبت و منفی و نمایندگان می‌گردد. گروه‌هایی که از موضع یکسان برخوردارند در ابتدا ترجیحات یکسانی داشته‌اند (بورديو، ۱۳۹۳: ۳۳۲) افزون بر این، در هر دوره از طول عمر مجالس، مسایلی مختلف تحت نظام طبقه‌بندی از مقولات و مضامین به مثابه مسأله وارد مجلس می‌شوند و گروه‌هایی از نمایندگان بر حسب موضع خود آنها را در قالب تضاد و تقابل‌های مشابهی ارزیابی می‌کنند و برخی ممکنات موجود را به دلیل موضع خود در نظر نمی‌گیرند و ناهم‌ساز می‌خوانند. از این طریق انتخاب‌های متفاوت موجب تمایز مواضع آنان می‌شوند و سبب ساز تفاوت عینی بین آنها می‌گردد. عملکرد مجالس می‌تواند استراتژی‌های نهفته در قوانین تغییر با حفظ وضع موجود و همچنین سلاقی، ترجیحات و اولویتهای نمایندگان آن دوره یا به عبارتی واضح‌تر گروه مسلط بر مجلس را نشان دهد. بنابراین آگاهی از عملکرد مجلس تنها در صورتی ممکن است که مجلس را در شبکه روابطی که با سایر اجزا دارد بنشانیم. جهان اجتماعی که میدان قدرت، سیاست، انتخابات و مجلس را در برمی‌گیرد، فضایی از روابط عینی میان موقعیت‌ها (موقعیت انقلابی، غیرانقلابی، متعهد و غیرمتعهد، لیبرال و اسلامی و...) است. در افق خاص این روابط زورمدار و در افق مبارزاتی که برای حفظ و یا تغییر این روابط صورت می‌گیرد، استراتژی‌های گروه‌های موجود، شیوه‌های که از آن دفاع می‌کنند، اتحادهایی که می‌بندند و مکاتبی که بنیان می‌گذارند شکل می‌گیرد. این شکل‌گیری البته از مسیر خاصی عبور می‌کند که در ضمن این روابط تعیین می‌شود و می‌تواند به عملکرد مجلس شکل دهد. از آنجا که عملکرد با انتخاب‌های متنوع و متفاوت، جهانی از تمایزات را نمود عینی می‌بخشد میدانی از موقعیت‌های عاملان در جهان واقعی می‌سازد. از این رو درباره

مجلس می‌توان از میدان عملکرد مجلس و به صورت مصداقی میدان قانون‌گذاری، میدان نظارت و میدان شبه نظارت نام برد.

عملکرد میدان مجلس اول شورای اسلامی

عملکرد تقنینی در اولین دوره مجلس شورای اسلامی، ۸۰۴ طرح و لایحه مطرح شد که عینیت یافته عادت‌واره و سرمایه نمایندگان (طرح) و دولت (لایحه) بود که از میان آنها، ۳۶۵ مورد تصویب قرار گرفت و ابلاغ شد. مانند قانون تعیین نام مجلس، اعلام نظر درباره مسأله گروگان‌های آمریکایی در ایران، قانون حل اختلاف مالی و حقوقی ایران و آمریکا، قانون ادغام بسیج در سپاه، بررسی عدم کفایت سیاسی بنی صدر از ریاست جمهوری و تصویب آن، قانون تشکیل سازمان بازرسی کشور و دیوان عدالت اداری، قانون اراضی شهری، اساسنامه سپاه، قانون مجازات اسلامی، قانون تشکیل شوراهای اسلامی، قانون دیوان محاسبات کشور، تأسیس وزارت اطلاعات، قانون عملیات بانکی بدون ریا، مجلس، تأسیس بنیاد امور جنگ‌زدگان (روابط عمومی مجلس شورای اسلامی، ۱۳۶۴). در واقع این گونه امور در چارچوب مقولات و مضامین انقلابی و اسلامی به عنوان مسئله تعریف شدند و در دستورکار مجلس قرار گرفتند.

عملکرد نظارتی در نخستین دوره مجلس علاوه بر تقنین، اختیار نظارتی مجلس نیز فرصتی فراهم آورده بود تا نمایندگان بر مبنای مواضع خود در میدان بر مبنای سرمایه و عادت‌واره خویش از شیوه‌های گوناگونی بهره ببرند. بدین شکل تقابل خود با دیگران را عینیت می‌بخشیدند. پرسش، رأی اعتماد به کابینه و استیضاح سه شیوه‌ای بود به منظور نظارت به کار رفتند.

پرسش در نخستین دوره مجلس، نمایندگان با طرح ۱۱۲۴ پرسش از وزرا در صحن علنی در برابر دولت پرداختند و از این پرسش‌ها ۱۱۷ پرسش به قرائت گزارش ختم شد موضع نماینده در نوع و محتوای پرسش و انتخاب وزیر تأثیرگذار بود. سرمایه و عادت‌واره نماینده موجب می‌شد تا بر مبنای جایگاه خود در میدان به صورت‌بندی پرسش بپردازد و ترجیحات برخاسته از عادت‌واره و سرمایه‌اش را در قالب اولویت طرح نماید.

استیضاح استیضاح شیوه عینی دیگری برای تمایزبندی میان نمایندگان بود که رقابت و نزاع میان آنان را به رخ می‌کشید. در این میدان، نمایندگان به استیضاح دو وزیر مسکن و شهرسازی محمد شهاب گنابادی و وزیر کشور علی اکبر ناطق نوری پرداختند.

بررسی مشروح مذاکرات جلسات بررسی استیضاح (دو جلسه) نشان می‌دهد استیضاح کنندگان ترجیحات برخاسته از موضع خویش را در قالب محورهای استیضاح به عنوان اولویت و ضرورت القا کردند و به شیوه ذهنی نزاع خود را با رقیب آشکار ساختند. همچنین نمایندگان با آرای خود در موافقت یا مخالفت با وزیر به طبقه‌بندی خود در قالب یک گروه خاص و هم به طبقه‌بندی جهان واقعی در قالب مواضع جدید در میدان‌های مجلس و قدرت پرداختند.

رأی اعتماد به کابینه در میدان مجلس اول نخستین تعارض حول انتخاب نخست وزیر رخ داد. این مسأله تعارض میان گروه‌ها را دوچندان کرد. در نهایت از مجموع ۱۹۳ رأی داده شده، ۱۶۹ رأی موافق، ۱۴ رأی مخالف و ۱۰ ممتنع به دولت داده شد. افرادی که با رأی اعتماد به دولت خود را در قالب موافقان از دیگر نمایندگان متمایز ساختند افرادی چون سیداکبر پرورش، حسن روحانی، سیدعلی خامنه‌ای، علی اکبر ولایتی، عبدالواحد موسوی لاری، منوچهر متکی، قربانعلی دری نجف آبادی، حبیب‌الله عسگر اولادی، مسلمان، عطاءالله مهاجرانی، مرتضی الویری و اکبر هاشمی

بودند (روزنامه رسمی، شماره ۱۱۳۹۵، ۱۹ شهریور ۱۳۵۹، ۳۹-۳۸). با انتخاب گزینه موافقت با کابینه شهید رجایی و برنامه دولت، به بازتولید سرمایه نمادین انقلابی و مذهبی و ایدئولوژیک خود پرداختند و موضع خود در میدان قدرت از این طریق ادامه دادند.

عملکرد مجلس دوم شورای اسلامی

عملکرد تقنینی نمایندگان در مجلس دوم به اولویت‌هایی در قالب ۳۱۶ مصوبه از مجموع ۵۷۳ طرح و لایحه پرداختند. مصوباتی که مهمترین آنها قانون مطبوعات، قانون وزارت امور خارجه، قانون تعیین حدود اختیارات ریاست جمهوری، قانون تعیین حدود اختیارات ریاست جمهوری، اساسنامه کمیته انقلاب اسلامی ایران، نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی، قانون مقررات صادرات و واردات، مالیات، اصلاحات راضی، تعاونی‌ها، قانون کار، انحصار تجارت خارجی در دست دولت و مبارزه با احتکار و گران‌فروشی، الزام دولت به منظور تهیه لایحه برنامه افزایش تولید محصولات کشاورزی، قانون واگذاری زمین‌های بایر و دایر که بعد از انقلاب به صورت کشت موقت در اختیار کشاورزان قرار گرفته است، زمین شهری، حذف اختیارات شاه معدوم در قوانین و مقررات مربوط به نیروهای مسلح بود.

عملکرد نظارتی در این مجلس تنها دو روش پرسش و رأی اعتماد نمود عینی موضع‌گیری نمایندگان بود و استیضاحی صورت نگرفت.

پرسش یکی دیگر از وجوه عینی موضع‌گیری‌های نمایندگان در مجلس که از این طریق بر تمایز خود از دیگری می‌کوشیدند پرسش از وزرا بود. نمایندگان بر مبنای موضع خود در میدان و ترجیحات برخاسته از آن اولویت‌هایی را تعریف و بر مبنای آن، موضوع پرسش و وزیر مورد نظر را انتخاب می‌کردند. بر این اساس در مجلس دوم ۲۲۳ پرسش از سوی نمایندگان طرح و ۷۴ مورد آن به پاسخگویی وزرا و ۱۵ تای آن به ارائه گزارش در مجلس ختم شد (سینایی و زمانی، ۱۳۹۰: ۷۶). این پرسش‌ها می‌توانست نمود قدرت نمایی نمایندگان پرسشگر و تجلی نزاع نمادین میان آنان با وزیر باشد.

رأی اعتماد یکی دیگر از مصادیق عینی عملکرد نظارتی که به مثابه یک گزینه پیش روی نمایندگان قرار داشت رأی اعتماد به کابینه بود. با افتتاح دومین دوره مجلس شورای اسلامی و تصویب اعتبارنامه بیش از دو سوم نمایندگان مجلس، نخست وزیر با نام‌های از مجلس جدید درخواست رأی اعتماد کرد. چنانچه از متن نامه او برمی‌آید هدف او اطمینان خاطر دولت از حمایت مجلس بود. پیش از بررسی درخواست نخست وزیر، قانونی به تصویب مجلس رسید که به موجب آن در آغاز هر دوره مجلس و حداکثر دو ماه پس از انتخاب هیئت رئیسه دائم مجلس، نخست وزیر موظف است ظرف مدت یک هفته برای وزرای کابینه رأی اعتماد بگیرد.

عملکرد مجلس سوم شورای اسلامی

عملکرد تقنینی: نمود عینی مواضع نمایندگان در میدان مجلس سوم همچون ادوار پیشین در مصوبات مجلس ظهور و بروز یافت. در واقع از میان حدود ۵۹۳ طرح و لایحه ارائه شده به مجلس که ترجیحات و اولویت‌های پیشنهاد دهندگان را عینیت می‌بخشید حدود ۲۵۶ قانون تصویب شد (فهرست موضوعی مندرجات مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی، دوره سوم: ۱۳۷۴، صفحات متعدد)

عملکرد نظارتی در میدان مجلس سوم نیز همچون ادوار پیشین جز عملکرد تقنینی نمایندگان از طریق نظارت به تمایزبندی خویش پرداختند و بر مبنای موضع خود در میدان مجلس موضع گیری کردند. در این میدان هر سه ابزار نظارتی در راستای عینیت بخشی به تمایزات و همچنین کسب سرمایه استفاده شد. آنچه همچون عملکرد تقنینی منطقی در راستای بازتولید تمایزات میدان قدرت داشت.

پرسش در میدان سوم مجلس، ۲۲۰ بار از شیوه عینی طرح پرسش و عینیت بخشیدن به نزاع نمادین استفاده گردید که ۴۰ بار به قرائت گزارش ختم شد (سینایی و زمانی، ۱۳۹۰: ۶۴). این پرسش ها اغلب نمود عینی ترجیحات و اولویت های برخاسته از موضع جناح چپ بود که وزرای برخاسته از جناح راست در دولت هاشمی را به چالش می کشید و به نوعی قدرت نمایی می کردند. این امر در پرسش از وزیر امور خارجه علی اکبر ولایتی نمود عینی یافت. این پرسش توسط ۸۴ نفر از نمایندگان که شامل اعضای هیئت رئیسه مجلس، رؤسای کمیسیون های مجلس و نواب رئیس مجلس می شدند مطرح شد.

عملکرد مجلس چهارم شورای اسلامی

عملکرد تقنینی در مجلس چهارم نمایندگان از میان ۵۹۱ طرح و لایحه به تصویب ۳۴۲ مورد از آنها پرداختند. بررسی قوانین مصوب این دوره می تواند نمود عینی مواضع این نمایندگان و در کل مجلس باشد: قانون حمایت قضایی از بسیج، قوانین بودجه، قانون سرمایه گذاری خارجی، قانون اصلاح قانون ریاست جمهوری اسلامی ایران، تنظیم خانواده و جمعیت، ممنوعیت اخذ پورسانت در معاملات خارجی، قانون مقررات صادرات و واردات، قانون معافیت شرکت شهرک های صنعتی و شرکت های تابع از پرداخت مالیات، قانون اجازه تعیین میزان حقوق گمرکی و سود بازرگانی کالاهای وارداتی توسط دولت، قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت هایی غیر مجاز می کنند، قانون تشکیل و توسعه بسیج دانش آموزی، قانون تصویب قانون واحدهای اسلامی در مورد تحریم اسرائیل، قانون ایجاد تسهیلات برای ورود رزمندگان و جهادگران داوطلب بسیجی به دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی.

عملکرد نظارتی: علاوه بر عملکرد تقنینی، میدان مجلس چهارم نیز همچون ادوار پیشین از شیوه های دیگری برای نمود بخشیدن به موضع گیری های خویش بهره برده است. نظارت به مثابه یکی از اختیارات مجلس در این میدان موجب شد تا نمایندگان همچون گذشته از سرمایه نمادین حقوقی که در اختیار داشتند بهره گیرند و از پرسش، رأی اعتماد و استیضاح در راستای تمایزبندی های خویش استفاده کنند. **پرسش:** در میدان مجلس چهارم، ۵۵۱ بار گروه هایی از نمایندگان از میان مقدمات ممکن به انتخاب پرسش به مثابه شیوه های برای مقابله با گروه رقیب و تمایز بخشی خود استفاده کردند. از میان این تعداد پرسش، ۲۲۹ مورد آن به پاسخگویی و ارائه گزارش ختم شد (زمانی، ۱۳۸۸: ۹۹). فرایند طرح پرسش نمایندگان خود می تواند نمود عینی منازعات داخلی میان نمایندگان باشد که بر حسب جایگاه، سرمایه و عادت واره آنان شکل می گیرد. بررسی این پرسشها نشان از تلاش جناح راست سنتی برای انباشت بیشتر سرمایه خود داشت.

رأی اعتماد: همانگونه که پیشتر آمد جناح راست سنتی که از سرمایه سیاسی بیشتری در میدان مجلس چهارم برخوردار شده بود خود را محق می دانست که دولت را تحت کنترل خود در آورد و سهم بیشتری از آن را در اختیار بگیرد. بنابراین با اینکه تا خرداد ۱۳۷۲ کمابیش غالب اعضای جناح چپ از مناصب دولتی کنار گذاشته شده بودند باز هم

بخشی از جناح راست در راستای منافع خود و انباشت سرمایه سیاسی بیشتر بر حذف چهره‌های منتقد اصرار داشتند. آنها در دولت اول هاشمی، خواهان برکناری محمد خاتمی وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی، مصطفی معین وزیر علوم، عبدالحسین وهاجی وزیر بازرگانی و عبدالله نوری وزیر کشور، سعیدی‌کیا وزیر راه، علی اکبر ولایتی وزیر خارجه و سراجالدین کازرونی وزیر مسکن از جمله اعضای چپ و همچنین وزرای نزدیک به جناح راست و منتقد بودند (شادلو، ۱۳۸۱: ۳۰۳). این نمود قدرت‌نمایی جناح راست بود که حتی وزرای معتدلی چون ولایتی را بر نمی‌تابیدند و خواهان جایگزینی او با محمدجواد اردشیرلاریجانی بودند.

استیضاح در میدان مجلس چهارم استیضاح به منزله شیوه‌ای دیگر برای قدرت‌نمایی گروه‌هایی از نمایندگان و همچنین بازتولید مواضع متمایز در میدان قدرت به شمار رفت. آنچه نمود عینی منازعات داخلی جناح راست بود. نخستین بار استیضاح محمد سعیدی‌کیا وزیر راه و ترابری دولت پنجم کانون منازعه میان جناح راست با گروه دیگر یعنی تکنوکرات‌ها گردید. سعیدی‌کیا موضعی نزدیک به جناح راست سنتی داشت آنچه موجب شد تا نخستین استیضاح و نمود عینی مقابله دو گروه رقیب جناح راست در او تبلور یابد فرصتی بود که به دلیل حادثه‌ای بیرون از میدان ایجاد شد.

عملکرد مجلس پنجم شورای اسلامی

عملکرد تقنینی در میدان مجلس پنجم از ۶۲۴ لایحه و طرح که عینیت یافته ترجیحات دولت و نمایندگان بود تنها ۳۶۵ مورد به تصویب مجلس رسید. بنابراین بر مبنای موضعی که دستورالعمل مکتوب میدان یعنی قانون اساسی در اختیار نمایندگان گذارده بود این طرحها و لوایح در قالب قانون به سرمایه‌ای نمادین برای آنان بدل شد. بررسی مصوبات این دوره مجلس نشان از ترجیحات و هنجارهای اکثریت مجلس داشت. در واقع اولویت‌ها و هنجارهای مورد نظر آنان تحت مقوله کلی قانون رسمیت یافتند و مشروع شدند. نمونه‌هایی از این مصوبات شامل این موارد است: قانون افزایش مستمری والدین شهدا، قانون اصلاح قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری-صنعتی جمهوری اسلامی ایران، قانون الحاق یک تبصره به قانون استخدام جانبازان، اسرا، افراد خانواده‌های شهدا، جانبازان از کارافتاده، اسرا و مفقودالائراهای انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی و همچنین افرادی که حداقل ۹ ماه متوالی با یکسال متناوب داوطلبانه در جبهه خدمت نموده‌اند مصوب، ۷/۱۰/۱۳۶۷ قانون ممنوعیت به کارگیری اسامی، عناوین و اصطلاحات بیگانه، قانون چگونگی اداره صندوق ضمانت صادرات ایران، قانون بودجه‌های سالانه، قانون ایجاد صندوق ذخیره بسیجیان، قانون الحاق یک بند به قانون فهرست نهادها و مؤسسات غیر دولتی مصوب، ۱۹/۴/۱۳۷۳ قانون تشکیل، تقویت و توسعه بسیج دانشجویی، قانون تشکیلات شورای نگهبان، قانون انطباق امور اداری و فنی مؤسسات پزشکی با موازین شرع مقدس، قانون ممنوعیت استفاده از هرگونه عکس، پوستر رنگی در انتخابات مجلس شورای اسلامی، قانون اصلاح ماده ۴ قانون الحاق چند ماده به قانون نظارت شورای نگهبان بر انتخابات مجلس شورای اسلامی مصوب ۹/۵/۱۳۶۵ و الحاق یک تبصره به ماده ۲۰ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۷۸ و اصلاح قانون مطبوعات

عملکرد نظارتی در کنار عملکرد تقنینی در میدان مجلس پنجم باز هم پرسش، رأی اعتماد و استیضاح سه شیوه علنی برای تمایزبندیهاست که موجب تداوم حیات میدان قدرت حول ایجاد مواضع دو گروه دوم خردادی‌ها (چپ جدید و سنتی) و راست سنتی است.

پرسش در میدان مجلس پنجم ۹۹، بار نمایندگان بر مبنای میزان سرمایه، عادت واره و جایگاه شان در میدان به انتخاب شیوه طرح پرسش در راستای تمایز بخشیدن و شیوه‌های ذهنی برای مقابله با گروه رقیب پرداختند. از میان این تعداد تنها ۲۷ پرسش به گزارش کمیسیون و پاسخگویی وزیر انجامیده است (فهرست موضوعی مندرجات مشروح مذاکرات پنجمین دوره مجلس شورای اسلامی ۱۳۷۹، ۹۹).

استیضاح در میدان مجلس پنجم تنها دو استیضاح صورت پذیرفت و نمود عینی از منازعات درونی نمایندگان گردید. نخستین استیضاح شامل وزیر کشور شد که از سوی ۳۱ نفر از نمایندگان همچون حمیدرضا ترقی، محمدرضا باهنر، نفیسه فیاض بخش، علی موحدی ساوجی، مرضیه وحید دستجردی، منیژه نوبخت و حسن کامران مطرح گردید. فهرست نمایندگان استیضاحکننده نمود سرمایه سیاسی جناح راست بود. آنان بر مبنای موضع و عادت‌واره خود از میان وزرای موجود استیضاح وزیر کشور را برگزیدند، وزارتخانه‌ای که نمود عینی تفکر و ترجیحات دولت هفتم و گروه‌های دوم خردادی حول توسعه سیاسی بود و عادت‌واره این گروه را عینیت می‌بخشید. بنابراین استیضاح نوری، صفآرایی جناح راست را در تقابل با گروه دوم خردادی‌ها و شعار توسعه سیاسی آنها نشان می‌داد.

عملکرد مجلس ششم شورای اسلامی

عملکرد تقنینی در میدان مجلس ششم از میان ممکنات و مقدورات موجود ۹۰۶ موضوع، تحت عنوان طرح و لایحه مقوله‌بندی و در تقویم قانون‌گذاری راه یافت. از این میان ۳۹۶ طرح و لایحه تصویب شد (سینایی و زمانی، ۱۳۹۰: ۶۴) فهرست مصوباتی چون قانون حضور نمایندگان نامزد ریاست جمهوری در شعب اخذ رأی، قانون حقوق پدیدآورندگان نرم افزارهای رایانه‌ای، قانون معافیت مؤسسه انتشاراتی و کتابفروشان از پرداخت مالیات، قانون معافیت صادرات کالا و خدمات از پرداخت مالیات، قانون تشویق و حمایت از سرمایه گذاری خارجی، قانون پذیرش اصلاحیه کنوانسیون کودک، قانون تشکیل هیئت منصفه، قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاه های عمومی و انقلاب، قانون تشکیل سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، قانون نظام صنفی و قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی میتواند نمودی عینی از ترجیحات و موضع این گروه باشد که سرمایه سیاسی و فرهنگی این گروه را به سرمایه نمادین قانون تبدیل کرده است.

عملکرد نظارتی علاوه بر عملکرد تقنینی، در میدان مجلس ششم نیز عملکرد نظارتی در راستای تمایزبندی‌ها و بازتولید سرمایه طبقه حاکم صورت پذیرفته است. در این میدان همچون میدان‌های دیگر مجلس پرسش، رأی اعتماد و استیضاح در فهرست گزینه‌های انتخابی نمایندگان قرار گرفته و از این طریق موضع‌گیری آنان نمود یافته است. **پرسش** در میدان مجلس ششم، نمایندگان از میان مقدورات ممکن پیش رو با توجه به موضع‌شان در مجلس ۱۱۵۶ بار از پرسش در صحن علنی استفاده کردند که ۴۴۴ مرتبه به ارائه گزارش انجام ید (زمانی، ۱۳۸۸، ۹۹).

رای اعتماد

با انتخاب مجدد سید محمدخاتمی به عنوان هشتمین رئیس جمهور، وزرای کشاورزی و جهادسازندگی را به علت آنچه ناموفق بودن عملکردشان نامید و البته ادغام این دو وزارتخانه کنار گذاشت، وزیر بهداشت و اقتصاد و دارایی نیز به علت آنچه عدم موفقیت در رفع مشکلات حوزه خود عنوان شد؛ برکنار شدند. کارگزاران نیز از کابینه حذف شدند. که انتقادات شدید محمد هاشمی را به دنبال داشت. بنابراین در این کابینه با ادغام دو معاونت اجرایی و معاون اولی رئیس جمهور، محمد هاشمی کنار گذاشته شد تا بدین ترتیب جبهه مشارکت قدرت خود را به رخ هاشمی و کارگزاران بکشد.

این ترجیحات ۲۷۶ نماینده حاضر در جلسه رأی اعتماد را عینیت بخشید. بدین ترتیب جلسات بررسی کابینه و رأی اعتماد به کابینه دولت هشتم محل نزاع گروه‌های اصلاح طلب با یکدیگر و نزاع اصلاح طلبان با محافظه کاران شد.

عملکرد مجلس هفتم شورای اسلامی

عملکرد تقنینی در میدان مجلس هفتم، ۸۲۶ طرح و لایحه نمود عینی ترجیحات و اولویت‌های دولت و مجلس بود که به مثابه مقدمات ممکن و مقدور از میان مسایل پیرامون آنان انتخاب شده بود. از این میان ۳۳۳ طرح و لایحه تصویب و تأیید شد که می‌تواند نمود عینی موضع و عادت‌واره غالب در میدان مجلس هفتم باشد (فهرست موضوعی مندرجات مشروح مذاکرات هفتمین دوره مجلس، ۲۳-۱۳۸۷). طبقه حاکم بر این میدان از عادت‌واره و موضعی مشابه با شورای نگهبان در میدان قدرت برخوردار بود. از اینرو مجلس برای تصویب ترجیحات و اولویت‌هایش که نمود عینی سرمایه سیاسی و فرهنگیش باشد با مانع جدی از طرف شورای نگهبان، مواجه نبود.

عملکرد نظارتی در میدان مجلس هفتم نیز علاوه بر عملکرد تقنینی، عملکرد نظارتی دیگر گزینه انتخابی بود که در میان مجموعه مقدمات قانونی موجود، پیش روی نمایندگان قرار داشت. پرسش، رأی اعتماد و استیضاح مواردی است که هر نماینده بنا به موضع خویش امکان انتخاب آن را دارد. در این میدان نیز هر سه گزینه، شیوه‌های عینی نظارت بود.

پرسش در میدان مجلس هفتم، نمایندگان ۱۱۰۴ پرسش از وزرا را در صحن علنی مطرح و از این طریق به تمایزبندی پرداختند. در این میان تنها ۱۲۵ پرسش به ارائه گزارش ختم شد (زمانی، ۱۳۸۸: ۹۹). جلسات طرح این پرسش‌ها، نمود عینی تفاوت میان ترجیحات وزیر با نمایندگان پرسشگر بود. بررسی پرسش‌های نمایندگان در این میدان در مرحله‌های نشان از قدرت‌نمایی و تمایزبندی از دولت هشتم و گروه اصلاح طلبان داشت. آنچه در طرح پرسش از وزرای دولت اصلاحات شامل وزیر کشور، وزیر فرهنگ و ارشاد، وزیر امور خارجه، وزیر نفت، وزیر جهاد کشاورزی، وزیر مسکن و شهرسازی، وزیر آموزش و پرورش، وزیر نیرو، وزیر بهداشت و درمان و آموزش پزشکی، وزیر اطلاعات، وزیر تعاون، وزیر صنایع و معادن، وزیر اقتصاد و دارایی (فهرست موضوعی مندرجات مشروح مذاکرات هفتمین دوره مجلس، ۱۳۸۷: ۱۱۳) نمود عینی یافت.

رأی اعتماد دولت نهم سرمایه مادی و عینی شده نسل دوم انقلابیون و اصولگرایان جوان و محصول غلبه آنان بر راست سنتی و پیشینان اصولگرا بود. اصولگرایان از سویی خود را محق در برخورداری از امتیازات پیروزی احمدی‌نژاد در انتخابات ریاست جمهوری میدانستند. از سویی نیز احمدی‌نژاد بر مبنای موضع انتقادی خود به انقلابیون کهنه‌کار و مدیریت‌های پیشینی، در صدد تصفیه مدیریت دولتی بود اما به اندازه کافی نیروی مورد اعتماد در اختیار نداشت.

بنابراین بر مبنای همین امر و تعلق خاطرش به اصول‌گرایی تصمیم گرفت تا از میان مقدورات و ممکناتی که پیش رویش در گروه اصول‌گرایی وجود داشت بر مبنای ترجیحاتش به انتخاب افرادی برای کابینه بپردازد. آنچه در جلسات بررسی کابینه دولت نهم -در چهار جلسه ۳۰ و ۳۱ مرداد، ۱ و ۲ شهریور-۱۳۸۴ نمود یافته است؛ تمایزبندی نمایندگان به مثابه مخالف و موافق دولت است. آنچه در میزان آرای مثبت یا منفی به کابینه انتخابی، عینیت یافت. چنانچه چهار گزینه معرفی شده وزیر آموزش و پرورش علی اکبر اشعری با ۷۳ رأی موافق، ۱۷۵ رأی مخالف و ۳۵ رأی ممتنع، وزیر رفاه و تأمین اجتماعی سیدمهدی هاشمی با آرای موافق ۱۳۱ رأی، مخالف ۱۰۸ رأی و ممتنع ۳۶ رأی، وزارت نفت علی سعیدلو با ۱۰۱ رأی موافق، ۱۳۳ رأی مخالف و ۳۸ رأی ممتنع و وزارت تعاون علیرضا علی احمدی ۱۰۵ رأی موافق، رأی ۱۳۴ مخالف و ۳۴ رأی ممتنع رأی اعتماد نگرفتند (همان، روزنامه رسمی، شماره ۱۷۶۴۲، ۲ شهریور ۱۳۸۴ ۶۹-۶۸).

استیضاح بخشی از عمر میدان مجلس هفتم با دولت هشتم مقارن بود. همین امر موجب تمایزبخشی نمایندگان با دولت اصلاحات از طریق استیضاح شد. این امر از طریق انتخاب گزینه استیضاح چند نفر از وزرای دولت هشتم عملی شد. با حکم رهبری، استیضاح‌ها تنها به احمد خرم وزیر راه و ترابری این دولت محدود گردید.

عملکرد مجلس هشتم شورای اسلامی

عملکرد تقنینی در میدان مجلس هشتم از میان ممکنات و مقدوراتی که فضای اجتماعی پیش روی نمایندگان و دولت قرار داده بود ۶۷۹ موضوع تحت عنوان طرح و لایحه طبقه‌بندی و اولویت یافتند. از میان آنها نیز تنها ۳۴۹ مورد مصوب شدند (فقیهی و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۸۴). و پس از تأیید شورای نگهبان به مثابه سرمایه‌نمادین قانونی بر سرمایه‌طراحان این مصوبات افزودند.

عملکرد نظارتی افزون بر وجه تقنینی در میدان مجلس هشتم نیز همانند ادوار پیشین میدان مجلس، نمایندگان از اختیار انتخاب گزینه‌هایی چون پرسش، رأی اعتماد یا استیضاح برخوردار بودند. آنها بر مبنای سرمایه، جایگاه و عادت‌واره خویش می‌توانستند به انتخاب هر یک از سه شیوه فوق دست یازند و موضع‌گیری خویش را علنی سازند. پرسش در میدان مجلس هشتم، نمایندگان از طریق طرح ۱۸۰۰ پرسش از وزرا (فقیهی و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۸۵) تمایزبخشی خود را آشکار ساختند و به کسب سرمایه سیاسی پرداختند. آنان از این روش، به گونه‌ای عینی نزاع خود را علنی ساختند و در قالب طرح پرسش، ترجیحات و در واقع عادت‌واره و موضع خود را به رخ کشیدند. مهمترین پرسش مطرح شده در این میدان که شیوه عینی نزاع میان گروهی از نمایندگان با دولت و همچنین میان مخالفان و موافقان دولت بود در قالب طرح پرسش از رئیس‌جمهور علنی شد. از این طریق نمایندگان طراح پرسش خود را متمایز ساختند و در سرمایه‌نمادین نخستین پرسش از رئیس دولت سهم شدند.

رأی اعتماد رئیس دولت دهم در تاریخ اول شهریور، ۱۳۸۸ فهرست کابینه خود را به مجلس معرفی کرد. او که در کابینه پیشین به دلیل سرمایه سیاسی و نهادی اندک خود نسبت به پیشینانش، ناگزیر از دادن امتیازاتی به اصول‌گرایان در فهرست کابینه شد؛ در دولت دهم سعی کرد تا در مقابل پیشنهادات اصول‌گرایان برای کابینه بایستد باز هم برخی مصادیق انتخابی او نشان از رابطه گریزناپذیر او با اصول‌گرایان و نیاز به سرمایه سیاسی و اجتماعی اصول‌گرایی بود.

در نهایت در میدان مجلس هشتم، نمایندگان به سه تن از وزرای معرفی شده دولت یعنی وزرای آموزش و پرورش، رفاه و تأمین اجتماعی و نیرو رأی اعتماد ندادند. مصادیقی که مخالفان کابینه پیشتر، به مثابه گزینه‌های نامطلوب از آنها یاد کرده بودند. بدین ترتیب ندادن رأی اعتماد به این نامزدهای وزارت، می‌توانست موضع‌گیری و در نتیجه موضع آنان را در میدان مجلس و قدرت به رخ بکشد. بررسی آرای وزرای کابینه نشان می‌دهد بیشترین آرای موافق را وزیر دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح - احمد وحیدی - کسب کرد که از میان ۲۸۶ نماینده حاضر ۲۲۷ رأی موافق، ۵۴ رأی مخالف و ۵ رأی ممتنع را به خود اختصاص داد. سپس وزیر دادگستری مرتضی بختیاری با ۲۲۵ رأی موافق، ۳۶ رأی مخالف و ۲۳ رأی ممتنع و در مرتبه سوم وزیر اقتصاد با ۲۲۴ رأی موافق، ۴۱ مخالف و ۲۱ ممتنع قرار گرفت.

استیضاح در میدان مجلس هشتم، بار دیگر همانند ادوار پیشین این میدان، گروهی از نمایندگان با استیضاح وزرا به شیوه‌ای عینی به تمایزبندی آشکار خود با دولت و حامیانش پرداختند و از این طریق به کسب سرمایه پرداختند. استیضاح وزیر کشور، وزیر راه و ترابری، وزیر اقتصاد و نیرو انتخاب‌های این نمایندگان بود. بررسی هر یک از آنها اولویت‌ها و ترجیحات برخاسته از مواضع استیضاح کنندگان را نمایان می‌سازد. مصوب شدند (فقیهی و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۸۴) و پس از تأیید شورای نگهبان به مثابه سرمایه نمادین قانونی بر سرمایه طراحان این مصوبات افزودند.

عملکرد نظارتی افزون بر وجه تقنینی در میدان مجلس هشتم نیز همانند ادوار پیشین میدان مجلس، نمایندگان از اختیار انتخاب گزینه‌هایی چون پرسش، رأی اعتماد یا استیضاح برخوردار بودند. آنها بر مبنای سرمایه، جایگاه و عادتواره خویش می‌توانستند به انتخاب هر یک از سه شیوه فوق دست یازند و موضع‌گیری خویش را علنی سازند.

پرسش در میدان مجلس هشتم، نمایندگان از طریق طرح ۱۸۰۰ پرسش از وزرا (فقیهی و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۸۵) تمایزبخشی خود را آشکار ساختند و به کسب سرمایه سیاسی پرداختند. آنان از این روش، به گونه‌ای عینی نزاع خود را علنی ساختند و در قالب طرح پرسش، ترجیحات و در واقع عادتواره و موضع خود را به رخ کشیدند. مهمترین پرسش مطرح شده در این میدان که شیوه عینی نزاع میان گروهی از نمایندگان با دولت و همچنین میان مخالفان و موافقان دولت بود در قالب طرح پرسش از رئیس جمهور علنی شد. از این طریق نمایندگان طراح پرسش خود را متمایز ساختند و در سرمایه نمادین نخستین پرسش از رئیس دولت سهیم شدند.

رأی اعتماد رئیس دولت دهم در تاریخ اول شهریور ۱۳۸۸ فهرست کابینه خود را به مجلس معرفی کرد. او که در کابینه پیشین به دلیل سرمایه سیاسی و نهادی اندک خود نسبت به پیشنهادش، ناگزیر از دادن امتیازاتی به اصولگرایان در فهرست کابینه شد؛ در دولت دهم سعی کرد تا در مقابل پیشنهادات اصولگرایان برای کابینه بایستد باز هم برخی مصادیق انتخابی او نشان از رابطه گریزناپذیر او با اصولگرایان و نیاز به سرمایه سیاسی و اجتماعی اصولگرایی بود.

استیضاح: در میدان مجلس هشتم استیضاح شیوه علنی مقابله با دولت از سوی نمایندگانی بود که به وضعیت موجود انتقاد داشتند. چون آن را در راستای بازتولید سرمایه نمادین و سیاسی خویش نمیدانستند. در این میان، اصولگرایان بر مبنای این که خود را سهیم در وضعیت کنونی می‌دانستند خواهان سهم بیشتری بودند رئیس دولت که خود را موجبی برای این پیروزی میدانست تمایلی به این معامله نداشت و از این رو موجب شدت بخشیدن به رقابت درونی اصولگرایان شده بود. افزون بر این، ریاست لاریجانی بر مجلس که از رقبای قدیمی احمدی‌نژاد بود نزاع درونی آنان را به نزاع میان دو نهاد دولت و مجلس بدل کرد. بخشی از این منازعات در به کارگیری شیوه علنی تمایزبخشی یعنی

استیضاح خود را نشان داد و تمایزبندی‌های جدید در میدان قدرت را سبب‌ساز شد که در میدان انتخابات و همچنین میدان مجلس نهم نمایان شد.

عملکرد مجلس نهم شورای اسلامی

عملکرد تقنینی در میدان مجلس نهم ۶۹۷ موضوع از میان مقدورات و ممکنات موجود توسط نمایندگان و دولت به مثابه مسأله اولویت یافت و در قالب طرح و لایحه به تقویم قانون‌گذاری وارد شد. از میان این تعداد تنها ۱۹۵ مورد تصویب و ابلاغ شد. ترجیحات غالب این مجلس در قالب این ۱۹۵ مصوبه، عینیت یافت تا نمود عینی موضع طبقه حاکم بر مجلس باشد. قانون مجازات اسلامی، اصلاح موادی از قانون انتخابات ریاست جمهوری اسلامی ایران، قانون تأمین کالاهای اساسی برای اقشار آسیب‌پذیر، قانون اصلاح موادی از آئیننامه داخلی مجلس شورای اسلامی، قانون تسریع در بازسازی مناطق آسیب‌دیده در اثر حوادث غیرمترقبه، اصلاح ماده ۱۹ (قانون انتخابات ریاست جمهوری اسلامی ایران، قانون پیگیری حقوقی - سیاسی نقش و دخالت آمریکا و انگلیس در کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ علیه دولت ملی ایران، الزام دولت به حفظ دستاوردهای هسته‌ای و اقدام متناسب و متقابل دولت جمهوری اسلامی ایران در اجرای برجام نمونه‌هایی از مصوبات در میدان مجلس نهم هستند. هر یک از این مصوبات نمود عینی عادت‌واره و مواضع گروه غالب بر میدان مجلس بود. در واقع آنها به عنوان طبقه حاکم در صدد کسب سرمایه و انباشت آن از طریق تصویب ترجیحات خاص خود بودند که در لباس قانون، گزاره‌ای کلی و عام تلقی می‌شد.

پرسش در میدان مجلس نهم، نمایندگان ۳۳۴۰ بار به شیوه پرسش به تمایزبخشی خویش پرداختند (معاونت نظارت، ۱۳۹۴: ۶). افزایش تعداد پرسش‌ها در این دوره را باید در تحولات پیش آمده در میدان قدرت و روی کارآمدن دولت یازدهم جستجو کرد. میدان مجلس نهم با دو دولت دهم و یازدهم تقارن داشت. افزایش منازعات میان اصول‌گرایان در قالب استفاده متعدد از شیوه علنی طرح پرسش در جهت قدرت‌نمایی در برابر دولت دهم نمود عینی داشت. همچنین از آنجا که دولت یازدهم، تجمیعی از سرمایه سیاسی دو گروه اصلاح‌طلبان و اصول‌گرایان میانه بود؛ منازعه فراکسیون اقلیت اصول‌گرای میدان نهم با دولت یازدهم موجب علنی شدن تمایزات از طریق پرسش و افزایش تعداد پرسش بود.

رأی اعتماد در میدان مجلس نهم، حول رأی اعتماد به دولت یازدهم نزاع درون طبقه حاکم بر میدان قدرت نمایان شد. روی کارآمدن دولت یازدهم که حول تجمیع سرمایه‌های متنوع اصول‌گرایان میانه، تکنوکرات‌ها و اصلاح‌طلبان شکل گرفته بود بر نزاع درونی طبقه حاکم افزود. چون هر یک از این گروه‌ها به دلیل برخورداری از نوع و میزان سرمایه متفاوت، منافع متفاوتی هم داشتند و همین تضاد منافع میان آنان را شکل داد.

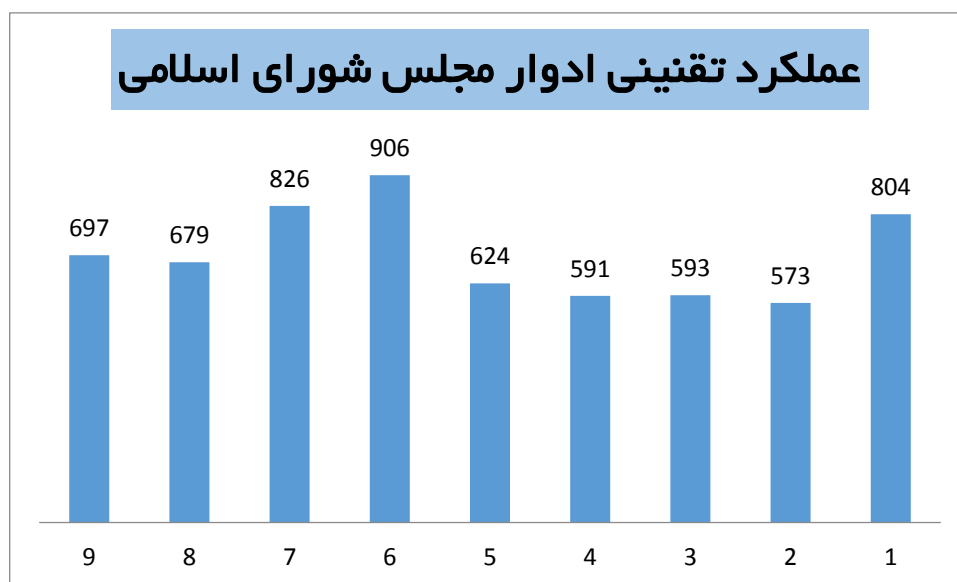
در مجموع، جلسات رأی اعتماد به دولت یازدهم محل رقابت میان دو گروه یعنی حامیان لاریجانی و حداد عادل در میدان مجلس بود که با موضعگیری‌های متمایز موافقت یا مخالفت با کابینه نمود بیرونی یافت. برای نمونه چنانکه گذشت در مقابل مخالفت حامیان حداد عادل، فراکسیون رهروان ولایت تمام تلاشش را برای رأی آوردن کابینه انجام داد. برای مثال نطق‌های مهم جلالی، سبحانی‌نیا و جهانگیرزاده از اعضای فراکسیون رهروان ولایت در دفاع از کابینه در صحن علنی مصادیق این امر بودند. اما نتایج آرای نمایندگان موجب عدم رأی اعتماد به سه گزینه پیشنهادی وزیر آموزش و پرورش محمدعلی نجفی، وزیر علوم، آموزش، تحقیقات و فناوری جعفر میلی‌منفرد و وزیر ورزش و

جوانان مسعود سلطانی فر شد. سه وزیر دیگر نیز آرای کمی به دست آوردند: عباس آخوندی وزیر راه و شهرسازی (از ۲۸۴ رأی ۱)

در این بین بیشترین آرا را وزیر امور اقتصادی و دارایی علی طیب نیا با ۲۷۴ رأی موافق، ۷ رأی مخالف و ۳ رأی ممتنع کسب کرد. سپس وزیر نیرو حمید چیتچیان با ۲۷۲ رأی موافق، ۷ رأی مخالف و ۵ ممتنع قرار داشت و سومین رتبه به وزیر دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح حسین دهقان تعلق گرفت که از ۲۸۴ آرای اخذ شده، ۲۶۹ موافق، ۱۰ مخالف و ۵ ممتنع را به خود اختصاص داد (مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی، دوره نهم، روزنامه رسمی، شماره ۱۹۸۷۲، ۲۴ مرداد: ۱۳۹۲، ۷۰).

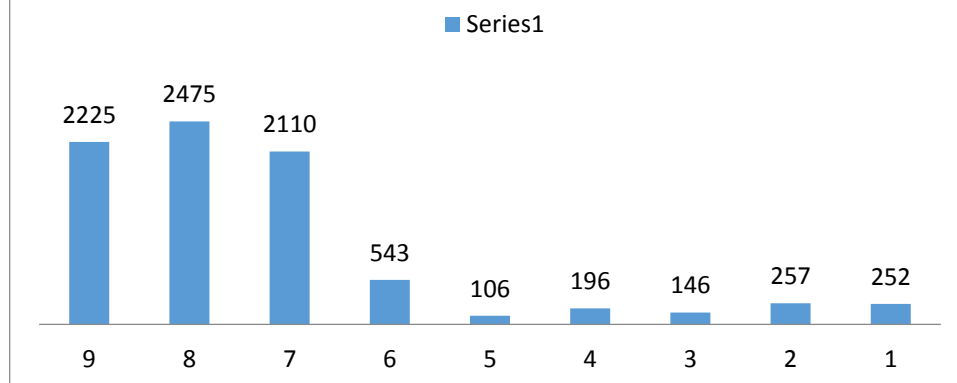
استیضاح در میدان مجلس نهم، نمایندگان چهار بار از شیوه علنی استیضاح برای تمایزبندی خویش استفاده کردند. استیضاح‌هایی که در تداوم تمایزبندی با دولت‌های وقت صورت می‌پذیرفت؛ زمانی نزاع درونی اصول‌گرایان را در قالب دو نهاد مجلس و دولت دهم و زمانی نزاع میان اصول‌گرایان با اصلاح‌طلبان و میانه‌روها را در تقابل بین گروهی از نمایندگان با دولت یازدهم به رخ می‌کشید.

دوره مجلس شورای اسلامی	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
میزان طرح و لایحه	804	573	593	591	624	906	826	679	697	733

دوره مجلس شورای اسلامی	1	2	3	4	5	6	7	8	9
میزان سوال از رئیس جمهور	252	257	146	196	106	543	2110	2475	2225

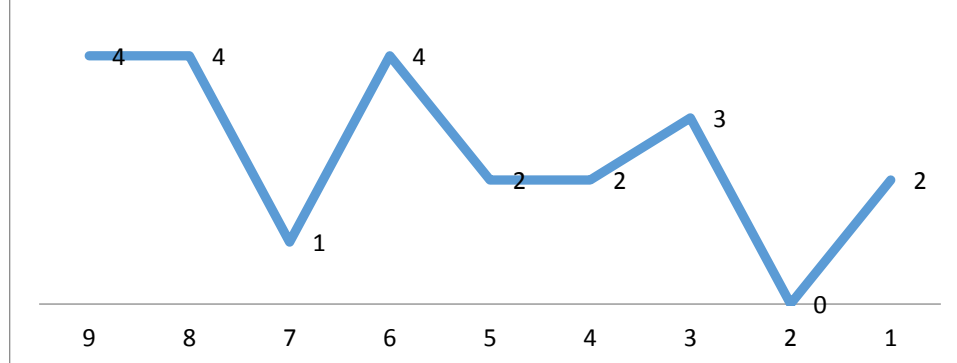
میزان سوال از رییس جمهور در ادوار مجلس شورای اسلامی

بیشترین سوال از رئیس جمهور مربوط به مجلس هشتم و کمترین مربوط به مجلس پنجم بوده است.

دوره مجلس شورای اسلامی	9	8	7	6	5	4	3	2	1
تعداد استیضاح صورت گرفته	4	4	1	4	2	2	3	0	2

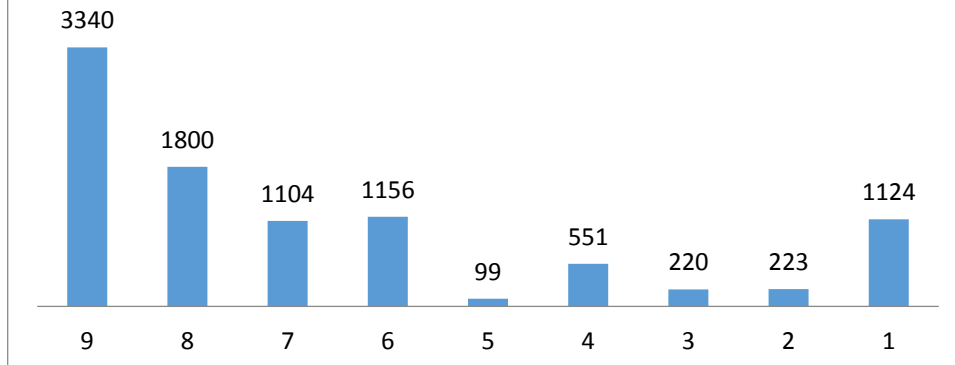
تعداد استیضاح صورت گرفته در ادوار مختلف مجلس شورای اسلامی

بیشترین استیضاح مربوط به مجالس ششم، هشتم و نهم و کمترین مربوط به مجلس دوم است.

دوره مجلس شورای اسلامی	9	8	7	6	5	4	3	2	1
تعداد پرسش	3340	1800	1104	1156	99	551	220	223	1124

میزان پرسش انجام گرفته در ادوار مختلف مجلس شورای اسلامی

بیشترین پرسش مربوط به مجلس نهم و کمترین مربوط به مجلس پنجم است.

نتیجه گیری

بررسی های بیشتر نشان داد به دلیل حجم بالای اطلاعات مرتبط با ادوار مجلس شورای اسلامی در عمل، دست یافتن به شاخص های آماری و کمی تأثیر غیرممکن است. از این رو، پژوهش فوق، در پی پاسخ به چیستی نسبت میان فضای اجتماعی و عملکرد نخستین دوره مجلس شورای اسلامی با رویکردی تفسیری و استفاده از تحلیل مضمون در تجزیه و تحلیل داده ها به یافته هایی پیرامون فضای اجتماعی و عملکرد مجلس شورای اسلامی دست یافت همچنین عملکرد مجلس نیز موجب بازتولید فضای اجتماعی انقلابی و تمایزگذاری ها که به تقویت طبقه مسلط منجر شد. در واقع میان فضای اجتماعی و عملکرد مجلس رابطه متقابل وجود دارد. همچنین دریافتیم باور رایج در حوزه قدرت و دولت تولید شده و در حوزه سیاسی، انتخابات و مجلس به غلبه یکی از کانون های تولید عقیده و شریک در پرسمان مشروع می انجامد؛ آنچه بر مبنای میزان شباهت ایده های طرح شده با باور رایج تعیین کننده جایگاه مواضع ایدئولوژیک در میدان های سیاسی، انتخابات و مجلس به نسبت دوری و نزدیکی با باور رایج است. تحلیل یافته ها در این مقاله نشان داد ایدئولوژی انقلاب اسلامی چگونه به پرسمان مشروع شکل داد و کانون های تولید عقیده به ویژه اسلام گرایی انقلابی و میانه روهای مصلحت جوی را در مجلس اول، مقابل هم قرار داد. در مجلس دوم لایه های اقتصادی تر اسلام گرایان انقلابی در قالب جناح بازار و حامی فقه سنتی در مقابل فقه پویا و حامیان اقتصاد دولتی قرار گرفتند. گروه دوم به کانون قدرت نزدیکتر بودند بنابراین خلق و خوی طبقاتی آنان بر مجلس سایه افکند. مجلس سوم با پایان جنگ با تحول در میدان قدرت مواجه شد. گروهی از طبقه حاکم در طی سال ها به انباشت سرمایه اقتصادی پرداخته بودند و حالا در دوران پس از جنگ نزاع بر سر تبدیل سرمایه نمادین به اقتصادی قوت گرفته بود و ایدئولوژی لیبرالیسم اقتصادی به داخل منازعات سیاسی و مجلس راه یافته بود.

پیشنهادهای:

اصلاح قوانین انتخابات و توجه بیشتر به خواسته های مردم تا جناح بندی های سیاسی

اصلاح فرآیندهای قانون‌گذاری و تقنینی و اصلاح قوانین نظارتی و استیضاح و پرسش تاکید بر سایر فرآیندهای نظارتی و شبه نظارتی

منابع

- اتفاق‌فر، فرشته سادات و زیبا کلام، صادق (۱۳۸۷). هاشمی بدون روتوش. تهران: روزنه.
- آثار عملکرد ۲۰ ساله آموزش عالی ایران (بخش دولتی از -۱۳۵۷ تا ۱۳۷۷) (۱۳۷۷). تهران: وزارت فرهنگ و آموزش عالی.
- احتشامی، انوشیروان (۱۳۷۸). سیاست خارجی ایران در دوران سازندگی. مترجم: ابراهیم متقی، زهره پوستین‌چی. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- احتشامی، انوشیروان (۱۳۸۷). گذار از بحران جانشینی. مترجمان: ابراهیم متقی و زهره پوستین‌چی. تهران: قومس.
- اداره تنظیمات و انتشارات مجلس (۱۳۷۹). معرفی نمایندگان مجلس شورای اسلامی دوره ششم. تهران: اداره تنظیمات و انتشارات مجلس. ۶. اداره کل فرهنگی و روابط عمومی مجلس (۱۳۶۵). فهرست موضوعی مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی. اولین دوره. تهران: اداره تنظیمات و انتشارات مجلس.
- اداره کل فرهنگی و روابط عمومی مجلس (۱۳۶۹). فهرست موضوعی مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی. دومین دوره. تهران: اداره تنظیمات و انتشارات مجلس.
- اداره کل فرهنگی و روابط عمومی مجلس (۱۳۷۴). فهرست موضوعی مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی. سومین دوره. تهران: اداره تنظیمات و انتشارات مجلس.
- اداره کل فرهنگی و روابط عمومی مجلس (۱۳۷۸). معرفی نمایندگان مجلس شورای اسلامی از آغاز انقلاب تا دوره پنجم قانونگذاری، تهران: تهران: اداره تنظیمات و انتشارات مجلس.
- اداره کل فرهنگی و روابط عمومی مجلس (۱۳۷۹). فهرست موضوعی مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی. پنجمین دوره. تهران: اداره تنظیمات و انتشارات مجلس.
- اداره کل فرهنگی و روابط عمومی مجلس (۱۳۸۴). فهرست موضوعی مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی. ششمین دوره. تهران: اداره تنظیمات و انتشارات مجلس.
- اداره کل فرهنگی و روابط عمومی مجلس (۱۳۸۷). فهرست موضوعی مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی. هفتمین دوره. تهران: اداره تنظیمات و انتشارات مجلس.
- ازغندی، علیرضا (۱۳۸۵). درآمدی بر جامعه‌شناسی سیاسی. تهران: نشر قومس.
- امویی، بهمن (۱۳۸۵). اقتصاد سیاسی جمهوری اسلامی ایران. تهران: گام نو. ۱۵۰. امیراحمدی، هوشنگ (۱۳۸۱). جامعه سیاسی، جامعه مدنی و توسعه ملی. تهران: نقش و نگار.
- اولسون، دیوید (۱۳۸۲). نهادهای مردم‌سالار قانونگذاری دیدگاهی مقایسه‌ای. مترجم: علیرضا طیب. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

بازرگان، مهدی (۱۳۶۱)، مشکلات و مسائل اولین سال انقلاب، به کوشش عبدالعلی بازرگان، تهران: نهضت آزادی ایران.

باقی، عمادالدین (۱۳۷۹). انقلاب و تنارع بقا. تهران: مؤسسه نشر عروج. ۲۰. بحرانی، محمدحسین (۱۳۸۸). طبقه متوسط و تحولات سیاسی در ایران معاصر (۱۳۸۰-۱۳۲۰)؛ (پژوهشی در گفتمان های سیاسی قشرهای میانی ایران). تهران: آگاه.

برگزیده، علی (۱۳۸۶). عبور از اصولگرایی. شهروند امروز. سال دوم. ش ۴۰. ۱۲. اسفند .
بشیریه، حسین (۱۳۸۳)، اندیشه های مارکسیستی تاریخ اندیشه های سیاسی قرن بیستم، ج (۱)، تهران: نشر نی .
بشیریه، حسین (الف) (۱۳۸۳)، جامعه شناسی سیاسی، تهران: نی .
بشیریه، حسین (ب) (۱۳۸۷). دیباچه ای بر جامعه شناسی دوران جمهوری اسلامی ایران. تهران: نگاه معاصر .
بورديو، پير (۱۳۸۰). نظريه کنش: دلايل عملي و انتخاب عقلاني. مترجم: مرتضی مردیها. تهران: انتشارات نقش و نگار .
بورديو، پير (۱۳۹۳). تمایز: نقد اجتماعی قضاوت های ذوقی. مترجم: حسن چاوشیان. تهران: ثالث .
پیشگاهی فرد، زهرا و صادقی، علی (۱۳۹۰). آرای احزاب در هشتمین دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی در استان های کشور بر اساس سطح توسعه آنها. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی. سال ۲۵. شماره ۱۰۰. بهار. صص. ۱۳۰-۱۰۹

تاجیک، محمدرضا و روزخوش، محمد (۱۳۸۷). بررسی نهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری از منظر تحلیل گفتمان. مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی، سال ۱۶. شماره ۶۱. تابستان. صص -۸۳. ۱۲۷ .
جنکینز، ریچارد (۱۳۸۵). پیر بورديو. ترجمه: لیلا جو افشانی و حسن چاوشیان. تهران: نی .
جهانگیری، جهانگیر و فتاحی، سجاد (۱۳۹۰). تحلیل گفتمان محمود احمدینژاد در انتخابات ریاست جمهوری دوره دهم. مجله مطالعات اجتماعی ایران. دوره پنجم. شماره ۳. پاییز. صص-۲۳. ۴۷ .
جیره دهنده، عباس و بسطامی، رضا (۱۳۸۷). مجلس شورای اسلامی دوره دوم. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی .
حاجی یوسفی، امیرمحمد (۱۳۷۶)، رانت، دولت رانتیر و رانتیسم یک بررسی مفهومی، اطلاعات سیاسی اقتصادی، شماره ۱۲۵ و، ۱۲۶ صص-۱۵۲ ۱۵۵ .

حاضری، علیمحمد (۱۳۷۸). برآورد آرایش و مواضع نیروها در مجلس ششم. مجله بیان. ۱۱ بهمن ماه .
خلیلی، محسن (۱۳۷۲). تأثیر تحولات سیاسی بر بازنگری قانون اساسی. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران .

خمینی، روح الله (۱۳۸۶). لوح فشرده صحیفه امام. (جلدهای متعدد). تهران: مرکز نشر و تنظیم آثار امام خمینی .
خواجه سروی، غلامرضا (۱۳۷۴). تعارضات جناح های سیاسی دوره اول مجلس شورای اسلامی (۱۳۵۹-۱۳۶۳). (فصلنامه پژوهشی امام صادق. سال اول (شماره ۱). صص. ۱۲۶-۸۹. ۳۷. خواجه سروی، غلامرضا (۱۳۸۲). رقابت سیاسی و ثبات سیاسی در جمهوری اسلامی ایران. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی .
خواجه سروی، غلامرضا و شاری، محمد حسن (۱۳۹۴). تاریخ تحولات سیاسی مجلس شورای اسلامی. تهران: سرو اندیشه .

روزنامه جمهوری اسلامی. شماره های متعدد

روزنامه رسالت. شماره‌های متعدد.

روزنامه رسمی. مشروح مذاکرات ۹ دوره مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۵-۱۳۵۹). شماره‌های متعدد.

روزنامه کیهان. شماره‌های متعدد.

- Benesch Christine & Büttler Monika & Hofer Katharina(2018)
,Transparency in Parliamentary Voting,2018, Journal of Public Economics. 163.
10.1016/j.jpubeco.2018.04.005 2. Bourdieu Pierre(1984).Distinction:A social critique of the
Judgement of taste(R.Nice,Trans).Cambridge:Harvard University Press.
- . Bourdieu Pierre(1994).strategies de reproduction et modes de dominations.Acts de la recherché en
science sociaux.(n 105).pp3-12
- . Bourdieu Pierre(2000).Pascalian Meditation.(translated: Richard Nice),Cambridge:Polity.
- . Bourdieu Pierre(2005).The Social Structures of the Economy.Cambridge:Polity.
- . Bourdieu Pierre,J.-C Chamboredon, J.-c Passeron(1968) .Le Metier de sociologue,Paris:Mouton-
Bordas. Bourdieu,p.&Wacquant,L, (1992).An invitation to reflexive
sociology.Chicago,IL:University of Chicago Press
- . Carson Jamie L, Sievert Joel(2015), Electoral Reform and Changes in Legislative Behavior: Adoption
of the Secret Ballot in Congressional Elections,Legislative Studies Quarterly,Volume 40, Issue
1,pp.83-110
- Hug Simon& Reto Wues(2014), Party Pressure in Roll Call Votes, Paper presented at the Annual
Meeting of the American Political Science Association,WashingtonD.C.,August28-31
- Jun Hae-won,Hix Simon(2010), Electoral Systems, Political Career Paths and Legislative Behavior:
Evidence from South Korea's Mixed-Member System, Japanese Journal of Political Science
,Volume
Issue 2,pp.153-171. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1468109910000058> 11. Norris pippa(2002), Ballot
Structures & Legislative Behavior,America: John F. Kennedy School of Government Harvard
University in: <https://sites.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/Miami%20Norris.pdf>
- Farazmand Ali(1998).The state ureaucracy and revolution in Modern Iran:Agrarian Retorms and regime
rolitics.New York:Praeer,
- Kauppi Niilo(2003).Bourdieu s Political Sociology and the Politics of European Integration.Theory and
Society. Vol.32 (No.5/6).pp.775-789
- Norton Philip(1999) .introduction: putting pressure on, parliaments,parliaments and pressure groups in
western Europe frankcasspublisher.
- Norton,Philip (1999) .introduction: putting pressure on parliaments,parliaments and pressure groups in
western Europe .frankcasspublisher
- . Warde Alen(2004). Practice and field: revising Bourdieusian concepts. CRIC Discussion Paper.(No
65).pp2-32
- . Hashim,Tahmed (1995). The crises of the Iranian state London: oxford university press